

บทคัดย่อ

หนังสือ *ก๊องกิตต์* ของวอลแตร์ มีลักษณะหลายประการที่พ้องกับการเล่าเรื่องแบบนิทาน แต่เมื่อพิจารณากลวิธีโดยละเอียดแล้ว จะพบว่าผู้เล่าเรื่องปรากฏตัวอยู่ตลอดเวลาเพื่อพาผู้อ่านจากโลกของนิทานไปสู่ความคิดเชิงปรัชญา ปราสาทของบารอนธันแดร์-เตน-ทรองค์อันเป็นสถานที่ซึ่งผู้เล่าใช้เปิดเรื่องเช่นเดียวกับในเทพนิยายหลาย ๆ เรื่อง ที่จริงคือมายาที่ห่อหุ้ม ความคิด สุนทรสนิยาม ตลอดจน ยศ อำนาจ คักดิ์ศรี ฐานันดรและความสุขของชนชั้นสูง เมื่อปราสาทพินาศลงเหลือเพียงกองหิน สิ่งต่างๆ เหล่านั้นก็มีอาจตั้งอยู่ได้ สมาชิกของปราสาทแห่งนั้นพากันพบกับความวิบัติ คุณค่าและสิทธิ์ของมนุษย์อันติดมากับชาติกำเนิดล้วนเสื่อมสูญ เปิดทางให้กับ *เงิน* ซึ่งเป็นอำนาจอย่างใหม่อันเปลี่ยนมือได้ แต่เงินที่จะอำนาจสุขให้แก่ผู้ครอบครองต้องเป็นเงินที่ได้มาจากการ *ทำงาน* ซึ่งสามารถจัดสิ่งเลวร้ายในชีวิตอันได้แก่ความเบื่อ ความขี้ และความจำเป็น

Abstract

Voltaire's *Candide* has many elements of fairy-tale. However, a closer look at the literary devices reveals that the ever-present narrator of the story consistently leads the reader from the world of fairy-tale to the philosophical one. The castle of Baron Thunder-Ten-Tronckh, which is the opening setting of the story as in many fairy-tales, is in fact, a representation of aristocratic illusions : optimism, the concept of honour, pride, power, nobility and aristocratic leisure. When the castle falls to the ground, the concepts and the way of life have nothing to sustain them. The characters who live in the castle all meet their tragic ends. Birthright and honour decline and give way to a new, interchangeable power, money. Still, the kind of money which brings about happiness to the owner is money earned by work. This will ward off those evils in life that are boredom, vice and necessity.

ปราสาทของบารอนธุนแดร์-เตน-ทรองค์ใน ก๊องติดด์ ของวอลแตร์ (The Castle of Baron Thunder-Ten-Tronckh in Voltaire's "Candide")

ปณิธิ มุ่นแสวง*

ปรัชญานิยายเรื่อง *ก๊องติดด์* ของวอลแตร์เริ่มเรื่องว่า “ในแคว้นเวสท์ฟาเลีย ณ ปราสาทของท่าน บารอนธุนแดร์-เตน-ทรองค์ยังมีชายหนุ่มคนหนึ่งซึ่งธรรมชาติได้เสกสรรคให้เป็นผู้มีอุปนิสัยอ่อนโยน ยิ่งนัก”¹ (ปรัชญานิยายเรื่อง *ก๊องติดด์* สำนักแปลของ วลัยยา วิวัฒน์ศร)

ข้อความเปิดเรื่องที่ไม่กำหนดเวลาและสถานที่อย่างชัดเจนเช่นนี้ชวนให้นึกถึงวิธีเปิดเรื่องเล่าแบบ เทพนิยายหรือนิทานทั่วไป ซึ่งมักจะเริ่มต้นในทำนอง “กาลครั้งหนึ่ง มีปราสาทเก่าแก่หลังหนึ่ง ตั้งอยู่ใน ใจกลางป่าที่บริเวณกว้างขวาง หญิงแก่แม่มดคนหนึ่งอาศัยอยู่ภายในแต่เพียงผู้เดียว”²

ในเรื่อง *ก๊องติดด์* แม้ผู้อ่านพอจะทราบว่แคว้นเวสท์ฟาเลียอยู่ทางทิศตะวันตก ของประเทศเยอรมนี แต่ก็ไม่อาจจะระบุให้แน่ชัดได้ว่าปราสาทหลังนี้อยู่ ณ ที่ใดแน่ในแผนที่ นอกจากนี้ยังไม่อาจบอกได้ว่าแคว้น เวสท์ฟาเลียที่อ้างถึงนี้อยู่ในยุคใดสมัยใด ผู้เล่าไม่สนใจจะระบุกรอบเวลาของเรื่องให้ชัดเจน ดูราวกับว่า เวลาของ เรื่อง *ก๊องติดด์* ก็คือ เวลาใน “กาลครั้งหนึ่ง” เช่นเดียวกับในนิทาน ลำดับเวลาของเหตุการณ์ในเรื่องก็ยากจะ ชี้อัดได้เช่นกัน เหตุการณ์แรกเกิดขึ้นใน “วันหนึ่ง” (“วันหนึ่งกูเนกองค์เดินเล่นอยู่ในป่าโปร่งเล็ก ๆ”) จากนั้น “วันรุ่งขึ้นหลังอาหารเย็นเมื่อกูเนกองค์และก๊องติดด์ลุกขึ้นจากโต๊ะอาหาร ทั้งสองก็พบกันที่หลังจากบังตา บานหนึ่ง” (บทที่ 1) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากนั้นทำให้ก๊องติดด์ถูกขับออกจากปราสาทของท่านบารอน เขา

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันตก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ ข้อความจากเรื่อง *ก๊องติดด์* ใช้ตามฉบับแปลของ วลัยยา วิวัฒน์ศร สำนักพิมพ์ผีเสื้อ ข้อความที่เน้นเป็นของผู้เขียน

² นิทานเรื่อง “ยอริ نداและยอริงเกิล” จาก อาซา ซอจิตตเมตต์ (ผู้แปล), *นิทานกริมม์* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ซอจิตตเมตต์, 2525) หน้า 408

ต้อง “ระเห่ร้อน โชคดีโชเซ่ไปเป็นเวลานาน [...] วันรุ่งขึ้น ก็องดิดด์ลากลังขารที่สิ้นสะท้านไปถึงเมือง ไกล่เคียง” เมื่อเขาหัดทหาร ถูกโบยตีจนกลายเป็น “วีรบุรุษ” แล้ว “วันหนึ่งในฤดูใบไม้ผลิ ก็องดิดด์ออกไป เดินเล่น...” คำบอกเวลาเหล่านี้จะออกจะกลางเลือน โดยเฉพาะเมื่อเนื้อเรื่องผ่านจากเหตุการณ์หนึ่งไปสู่ ตอนใหม่ ผู้อ่านจะไม่สามารถนับกะให้ลงตัวได้ว่าระยะเวลาห่างกันเท่าไร คำบอกเวลาในเรื่องนี้จึงเป็น แต่เพียงคำบอกช่วงระยะเวลาหนึ่งของ “กาลครั้งหนึ่ง” ในโลกของนิทานนั่นเอง

ชื่อตัวละครในเรื่อง *ก๊องดิดด์* ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับชื่อตัวละครในนิทานที่เราคุ้นเคย เช่น สโนว์ไวท์ (หิมะขาว) ซินเดอเรลล่า (แม่ก่องซีเต้า) กล่าวคือ ชื่อไม่เป็นแต่เพียงคำสำหรับใช้เรียกหรือระบุตัวบุคคล แต่เป็นคำที่บ่งชี้ลักษณะหรือหน้าที่ของตัวละคร ถ้าพิจารณาชื่อในฐานะเป็นสัญลักษณ์ จะเห็นว่า “ตัวหมาย” “ตัวหมายถึง” และ “ตัวอ้างถึง” ที่ประกอบกันเป็นสัญลักษณ์ชื่อจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องเห็นได้ชัดเจน ในเรื่อง *ก๊องดิดด์* ชื่อตัวละครตัวเอกก็มีลักษณะดังกล่าว คำ “ก๊องดิดด์” ในภาษาฝรั่งเศส แปลว่า “เชื่อง่าย ชื่อ บริสุทธิ์ จริใจ เปิดเผย อ่อนต่อโลก” ซึ่งตรงกับอุปนิสัยของเจ้าของชื่อ ดังที่วัลยา วิวัฒน์ศรี อธิบายไว้แล้ว ท้ายฉบับแปล

ในนวนิยายทั่วไป ผู้อ่านจะพบว่าผู้เล่าใช้กลศิลปะต่าง ๆ พรรณนาลักษณะรูปร่าง อายุ การแต่งกาย ฐานะวงศ์ตระกูลของตัวละครอย่างละเอียดมากพอที่จะช่วยให้ตัวละครมีชีวิตเลือดเนื้ออย่างปัจเจกบุคคลที่อาจ พบได้ในสังคมรอบข้าง แต่ในนิทาน ตัวละครมักมีสถานะเป็นเพียงผู้กระทำเหตุการณ์ในเรื่อง ไม่ถึงพร้อมด้วย รูปพรรณ ประวัติความเป็นมาอย่างมนุษย์คนหนึ่ง เราจึงรู้จักแต่เพียงหนูน้อย “หมวกแดง” แม่เลี้ยง “ใจร้าย” อลิซ “เจ้าปัญญา” ใน *ก๊องดิดด์* ก็เช่นกัน รายละเอียดที่ผู้เล่ากำกับไว้สำหรับตัวละครแต่ละตัวไม่มี มิติลุ่มลึกสมจริงพอที่จะช่วยให้ผู้อ่านจินตนาการจนนึกเชื่อว่าตัวละครเหล่านั้นเป็น “เพื่อนมนุษย์” เช่นเรา ท่านได้ รายละเอียดเกี่ยวกับตัวละครมีน้อยและจำกัดอยู่เพียงไม่กี่ประเภท ส่วนใหญ่เป็นลักษณะของ พฤติกรรม เช่น ฉาคส์ “ผู้เปี่ยมด้วยเมตตา” กลาสี “อารมณ์ร้าย” (บทที่ 5) หรืออย่างยาวขึ้นบ้างก็เพียง เจ้าเมืองบัวโนส-ไอเรสซึ่ง “มีนามว่า ดอน เฟอร์นันโด ณ อีบารา ณ ฟิกูโอรา ณ มัสกาเรเนส ณ ลอมปูร์โตส ณ ซูซ่า ขุนนางผู้นี้ย่อมเป็นคนเย่อหยิ่งสมกับที่มีนามสกุลยืดยาว เวลาพูดเขาจะมีท่าที่สูงส่งแสดงความเหยียดหยามผู้อื่น (...) เขาเป็นผู้ลุ่มหลงในอิสตรี” (บทที่ 13) แม้ผู้เล่าจะแสดงพฤติกรรมของเจ้าเมืองผู้นี้อย่างจงใจ แต่ผู้อ่านก็ไม่ทราบว่าเป็นคนเย่อหยิ่งที่มีชื่อยืดยาวนี้มีรูปร่างอย่างไร อยู่ในวัยหนุ่มหรือชราภาพ มีครอบครัวแล้วหรือยัง ผู้เล่ากล่าวถึงลักษณะประจำตัวที่เกี่ยวข้องกับการกระทำต่อมาเท่านั้น ในนิทาน ผู้อ่านรู้จักตัวละครบางตัวเพียงว่าเป็น “ช่างทำรองเท้า” เป็น “ชาวนา” เป็น “แม่มด” ในทำนองเดียวกัน ผู้เล่าเรื่อง *ก๊องดิดด์* แนะนำตัวละครจำนวนมากโดยบอกเพียงอาชีพ หรือสถานะทางสังคม เช่นเป็นหมอ เป็นพ่อค้า เป็นพระ บางตัวก็เป็นตัวแทนของสถานบัน เช่น “ประธานศาลศาสนา” (บทที่ 8) “พระราชา” (บทที่ 18) “นักปราชญ์” (บทที่ 30) เป็นต้น ข้อที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งก็คือ แม้ผู้เล่าจะประหยัดพรรณนาโวหารเกี่ยวกับภาพลักษณ์ แต่ผู้เล่าชอบที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับสัญชาติของตัวละคร ตัวละครใน *ก๊องดิดด์* นั้นมีทั้งที่เป็นชาวเยอรมัน นุลกาเรีย โปรตุเกส เดอร์ค ฝรั่งเศส ฯลฯ ราวกับจะชี้ให้เห็นว่าชะตากรรมที่ตัวละครประสบ การกระทำของตัวละครไม่ว่าดีเลว มิได้เกี่ยวเนื่องขึ้นอยู่กัสังคมหรือเชื้อชาติใดโดยเฉพาะ หากแต่

เป็นชะตากรรม เป็นพฤติกรรมของมนุษยชาติไม่จำกัดดินแดน เผ่าพันธุ์หรือศาสนา ความเชื่อ ถ้ากึ่งคิดดี ประสบแต่ความชั่วร้ายไม่ว่าจะไป ณ ที่ใด นั่นก็เพราะความชั่วร้ายเป็นสมบัติประจำของมนุษย์ เป็นของคู่มา กับโลก

ด้วยสถานที่ซึ่งไม่อาจจะบุนแผนที่ได้เสมอไป ด้วยเวลาซึ่งใช้นาฬิกาวัดไม่ได้ ด้วยตัวละครซึ่งมี ลักษณะเป็นสัญลักษณ์มากกว่าเป็นมนุษย์ กึ่งคิดดีของวอลแตร์จึงดูเหมือนจะพาผู้อ่านกลับไปสู่โลกของ จินตนาการในวัยเด็ก โลกในนิทานซึ่งเต็มไปด้วยการผจญภัย โลกอันกว้างขวางไร้ขอบเขตข้อจำกัดของเวลา และสถานที่ โลกซึ่งผู้ที่ตายไปแล้วอาจกลับฟื้นขึ้นใหม่ได้อีกที่น่าอัศจรรย์

ถึงกระนั้น ยังมีข้อสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ กึ่งคิดดี เป็น “ปรัชญานิยาย” ไม่ใช่จินตนาการหรือ เทพนิยายอย่าง เจ้าหญิงนิทรา หรือ สโนไวท์กับคนแคระทั้งเจ็ด นั่นก็คือร่องรอยของผู้เล่าที่ปรากฏให้เห็น อยู่ตลอดทั้งเรื่อง ในนิทานทั่วไปผู้เล่ามักไม่ค่อยแสดงตัว ความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ใน เรื่องจะมีอยู่น้อยที่สุดหรือไม่มีเลย ผู้เล่าปล่อยให้เหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งแม้จะดูผาดโผนพิสดารอย่างไรดำเนิน ไปเอง ให้ดูเหมือนว่าเหตุการณ์นั้น ๆ เกิดขึ้นจริงโดยที่ไม่มีผู้ใดปั้นแต่งขึ้น ตรงกันข้าม ในกึ่งคิดดี เงาของ ผู้เล่าทาบทับเหตุการณ์อยู่เสมอ บางครั้งผู้เล่าก็ปรากฏตัวพูดกับผู้อ่านโดยตรง เช่นเรียกกึ่งคิดดีว่า “หนุ่มเวสต์ฟาเลียของเรา” (บทที่ 9) บางครั้งก็แสดงความเห็นตามอัตวิสัย เช่น “กึ่งคิดดีตัวสันสะท้าน ดังที่นักปรัชญาควรจะเป็น” (บทที่ 3) หรือเมื่อผู้เล่าเล่าถึงตอนที่กึ่งคิดดีได้ “ทัศนศึกษา” บทเรียน “วิทยาศาสตร์” ซึ่งอาจารย์ปองโกลแสดงให้ชมว่า

หล่อนเผชิญมองลอดระหว่างพุ่มไม้เห็นอาจารย์ปองโกลกำลังสอนบทเรียน ว่าด้วยการทดลองทางกายภาพแก่สาวใช้ذنห้องของมารดา (...) มาด- มัวแซลล์กูเนกึ่งดีเองก็เป็นผู้ถนัดในบทเรียนวิทยาศาสตร์อยู่มาก หล่อนจึง เผ่าสังเกตประสบการณ์ที่ประจักษ์ชัดแล้วซ้ำเล่าอยู่ตรงหน้าโดยไม่สงสัยง หล่อนได้เห็นชัดเจนถึงเหตุผลที่เพียงพอของอาจารย์ ความเป็นผล และความ เป็นเหตุทั้งหลายทั้งปวง แล้วหล่อนก็เดินจากมาด้วยกายและใจที่สันสะท้าน เผ่าพิณใจได้รตรองกระหายใคร่เป็นนักวิทยาศาสตร์เช่นเดียวกับอาจารย์

(บทที่ 1)

ผู้อ่านย่อมจับน้ำเสียงเยาะเย้ยเสียดสีของผู้เล่าได้โดยง่าย รวมทั้งเข้าใจเจตนาของผู้เล่าที่ต้องการจะออกมา “เล่น” กับผู้อ่านด้วยความหมายที่แฝงอยู่ในถ้อยคำอย่าง “การทดลองทางกายภาพ” “บทเรียนวิทยาศาสตร์” หรือ “นักวิทยาศาสตร์”

อันที่จริง เกือบจะไม่ต้องอ่านเรื่อง กึ่งคิดดี อย่างพิถีพิถันเพื่อจะหาตัวตนของผู้เล่า เพียงแต่ อ่านชื่อบทแต่ละบท เช่น “กึ่งคิดดีได้รับการศึกษาอบรมอย่างไรในปราสาทหลังงามและเขาถูกขับไล่จาก ปราสาทด้วยสาเหตุใด” (บทที่ 1) “กึ่งคิดดีตกอยู่ในสภาพใดในกองทัพ บุลากรเวีย” (บทที่ 2) เป็นต้น

ผู้อ่านก็จับได้แล้วว่าเหตุการณ์ที่จะดำเนินต่อไปนั้นมีผู้เล่าที่จัดลำดับเหตุการณ์และโครงเรื่องไว้ก่อนแล้ว เป็นผู้เล่าที่รู้ความเป็นไปล่วงหน้ามากกว่าตัวละครในเรื่อง และเมื่ออ่านเรื่องจบก็จะรู้สึกว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ นั้นหาได้เกิดขึ้นด้วยความบังเอิญ หรือด้วยอำนาจลึกลับของโชคชะตาไม่ แต่จะจากแต่ละตอนที่พระเอกต้องเผชิญกันตรงๆ กิติ ความผันแปรไม่เที่ยงแท้ของสถานการณ์กิติ ตลอดจนสงคราม ความทารุณโหดร้ายของผู้มีอำนาจ ความฉ้อฉลปลิ้นปล้อนของเพื่อนมนุษย์ ความอยุติธรรมในสังคม ความวิบัติอันเป็นผลจากอำนาจทำลายของธรรมชาติล้วนแล้วแต่เป็นเหตุการณ์ที่ผู้เล่าตั้งใจเลือกสรรเรียบเรียงเพื่อแสดงด้านร้ายของโลก ถ้าศึกษาต่อไปอีกก็เข้าใจได้ว่าผู้เล่าประสงค์จะเยาะหยัน “ทฤษฎีสถรรคนิยมของไลบ์นิซที่ว่า สิ่งทั้งปวงเป็นไปด้วยดีในโลกที่พระเจ้าประทานมานี้” (ดูทวิเคราะห์ท้ายฉบับแปลของวิไลา วิวัฒน์ศร) จริงอยู่ ในเรื่อง *ก้องดิดด์* แม้ผู้เล่าจะปรากฏตัวบ่อยครั้ง แต่สารเชิงปรัชญาได้ทฤษฎีสถรรคนิยมดังกล่าว มิได้ออกจากปากผู้เล่าเป็นทฤษฎีแย้งชัดเจนโดยตรง อย่างไรก็ตาม เศรษฐีหรือข้าแล้วข้าเล่าซึ่งเกิดแก่ ก้องดิดด์และตัวละครอื่นๆ อย่างเกือบจะเรียกได้ว่า “ไม่เว้นวรรค” เลยนั้น ทำให้เห็นตัวผู้เล่าและเจตนาในการเล่าอย่างชัดเจน ผู้เล่าตั้งใจเสนอแต่เฉพาะเหตุการณ์เป็นตัวอย่างมากมายที่ “พิสูจน์” ว่าทฤษฎีของไลบ์นิซเชื่อถือไม่ได้ โลกมิได้เป็นไปด้วยดีดังที่นักปราชญ์ชาวเยอรมันผู้นั้นแถลงไว้ ทุกครั้งที่อาจารย์ปองโกลด์แสดงทรรศนะว่าโลกนี้เป็นโลกที่สมบูรณ์ ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เหตุการณ์ที่เล่าตามมาล้วนแสดงว่าโลกเต็มไปด้วยสิ่งเลวร้าย เป็นบทลงโทษโลกทรรศน์อันงดงามของท่านอาจารย์ หากจะมีความดีงามประกายแสงวาบขึ้นมาบ้างจากอาณาจักรเอลโดราโด ผู้เล่าก็เสนอภาพดินแดนนั้นในโลกแห่งความฝันอันเหลือเชื่อ ดังที่มาร์แต็งกล่าวไว้ว่า “ในโลกนี้มีคุณธรรมและความสุขหลงเหลืออยู่เพียงน้อยนิด เว้นแต่ที่เอลโดราโดเท่านั้น แต่ก็มีมีผู้ใด อาจไปถึงได้” (บทที่ 24)

ด้วยวิธีการเล่าเรื่องดังที่กล่าวมา *ก้องดิดด์* จึงได้ชื่อว่าเป็น “ปรัชญานิยาย” ถึงแม้จะอาศัยวิธีการเล่าเรื่องอย่างนิทานก็ตาม เป็นปรัชญานิยายที่ผู้เล่าไปกำกับตัว ถ้าจะถือเอาว่าผู้เล่าเรื่อง *ก้องดิดด์* คือวอลแตร์ ก็กล่าวได้ว่า แม้วอลแตร์จะมีได้แถลงความคิดเป็นทฤษฎีปรัชญาอย่างแจ่มชัด แต่ในขณะที่ทำที่ว่าจะเล่านิทานนั้นวอลแตร์จะแสดงตัวอยู่ตลอดเวลาเพื่อชี้นำผู้อ่านผู้ฟังของตนให้เข้าถึงความคิดเชิงปรัชญาซึ่งเขาอำพรางไว้ การเปิดเรื่องด้วย “ปราสาทของท่านบารอนรุนแดร์-เตน-ทรองค์” เป็นตัวอย่างที่ดีของกลวิธีดังกล่าว ปราสาทของท่าน บารอนรุนแดร์-เตน-ทรองค์พาผู้อ่านไปสู่โลกของนิทานดังที่กล่าวไว้ในตอนต้นก็จริง แต่เมื่อวอลแตร์เล่าถึงปราสาทหลังนี้ เขาพยายามจะบอกแก่ผู้อ่านว่าสถานที่ซึ่งปรากฏในข้อความประโยคแรกของนิทานนี้ แท้จริงแล้วมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะสถานที่เริ่มเรื่องของ “ปรัชญานิยาย”

การเปิดเรื่องโดยเอ่ยถึงปราสาทของท่านบารอนรุนแดร์-เตน-ทรองค์และเหตุการณ์ในบทที่หนึ่ง ทำให้ต้นเรื่อง *ก้องดิดด์* มีแก่นเรื่องไม่ต่างจากที่พบในนิทานทั่วไป ได้แก่แก่นเรื่องปราสาท เจ้าของปราสาทผู้เปี่ยมด้วยศักดิ์ศรีและสิทธิ์ขาด เจ้าหญิงและชายหนุ่มที่ต้องฟันฝ่าอุปสรรคเพื่อครอบครองเจ้าหญิงในปราสาทนั้น ในเรื่อง *ก้องดิดด์* วอลแตร์เล่าว่าปราสาทของท่านบารอน รุนแดร์-เตน-ทรองค์ เป็นปราสาทของ “ขุนนางผู้ทรงอำนาจคนหนึ่งของแคว้นเวสต์ฟาเลียเดียว” ชื่อของท่านเจ้าของปราสาทก็บ่งบอกถึงความ

ยิ่งใหญ่อันอุโฆษกึกก้อง “ธุนแดร์” ชวนให้นึกถึงคำ thunder และ “เตน” ก็คือ ten ในภาษาอังกฤษ ส่วนคำ “ทรองค์” นั้นออกเสียงตามแบบฝรั่งเศส แต่มีลักษณะสะกดคำในต้นฉบับ (tronckh) ให้ดูเป็นภาษาเยอรมัน รูปคำใกล้เคียงกับคำว่า thron ในภาษาเยอรมัน หรือ throne ในภาษาอังกฤษ หรือ trône ในภาษาฝรั่งเศส ซึ่งแปลว่าราชบัลลังก์ ท่านบารอนธุนแดร์-เตน-ทรองค์จึงเป็น “ขุนนางผู้มีอำนาจราชศักดิ์ส่งเสียงกัมปนาทไปทั่วเยอรมนีประจวบเสียงฟ้าร้องสิบครั้ง” อาจารย์ปองโกลด์ผู้ “เป็นเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำปราสาท” ก็ “พิสูจน์อย่างน่าชื่นชม” ว่า “ปราสาทของท่านบารอนเป็นปราสาทที่สวยงามที่สุด” อย่างไรก็ตาม ในขณะที่ปองโกลด์อ้างเหตุผลว่า “บารอนผู้มีเกียรติสูงสุดของแคว้น ควรจะมีที่อยู่อาศัยที่ดีที่สุด” วอลแตร์ผู้เล่กลับบรรยายว่า “ปราสาทของท่านมีประตูหนึ่งบานและหน้าต่างหลายบาน” ซึ่งชวนให้นึกถึงบ้านของสามัญชนไว้ระดับมากกว่า เมื่อวอลแตร์พูดถึง “บ้านธรรมดา” ของผู้อาวุโสแห่งหมู่บ้านหนึ่งในอาณาจักรเอลโดราโด ดูเขาอยากจะให้ผู้อ่านเปรียบเทียบบ้านหลังนี้กับปราสาทของท่านบารอน เขาชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า “บ้าน” หลังนั้นมี “ประตูทำด้วยเงิน” (บทที่ 18) ตามคำบรรยายของวอลแตร์ มนังในห้องโถงใหญ่ของท่านบารอนซึ่งควรจะเป็นห้องที่หรูหราโอ่อ่าที่สุดด้วยเป็นสถานที่รับรองแขกหรือของท่านเจ้าของปราสาท “ประดับด้วยผ้าทอ” ซึ่งต้นฉบับระบุว่า “มีเงินเดียว” แต่ “บ้านธรรมดา” ในเอลโดราโดหลังนั้น “การตกแต่งภายในใช้เพียงทองคำแต่มีोनั้นประณีตและมีรสนิยมสูง” อุทยานของปราสาทท่านบารอนธุนแดร์-เตน-ทรองค์เล่า ก็เป็นเพียง “ป่าโปร่งเล็กๆ ที่เรียกว่าอุทยาน” ข้าวอลแตร์ยังเล่าว่า “ฝูงสุนัขเฝ้าปราสาททำหน้าที่เป็นสุนัขล่าเนื้อในยามออกล่าสัตว์ บรรดาคนเลี้ยงม้าก็กลายเป็นพรานควบคุมสุนัขล่าเนื้ออีกที พระประจำหมู่บ้านมีหน้าที่เป็นพระประจำตัวท่านบารอนด้วย” นั่นก็คือ ไม่ว่าคนหรือสัตว์ที่เป็นบริวารของท่านบารอนต้องทำงานหลายหน้าที่ไม่ผิดกันคนใช้ของฮาร์ปากง (Harpagon) ตัวละครจอมขี้ตืดเหนียวแน่นของโมลิเอร์ (Molière) ในกรณีเช่นนี้ สัญลักษณ์ของความร่ำรวยจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของความอึดคัดขัดสน ถ้าเราถือว่าลักษณะของปราสาทท่านบารอนธุนแดร์-เตน-ทรองค์ตามนัยยะที่วอลแตร์ผู้เล่ชี้ให้เห็นนั้นเป็นของจริง ความสวยงาม ความดี ความยิ่งใหญ่ของปราสาทหลังนี้รวมถึงของตัวท่านขุนนางเจ้าของปราสาทตามทรรศนะของปองโกลด์จึงเป็นเพียงมายา เช่นเดียวกับบทเรียนที่เขาพยายามพิสูจน์แกก้องติดด้นนั่นเอง

ก้องติดด้น “ชายหนุ่มผู้มีอุปนิสัยอ่อนโยน” เติบโตมาในปราสาทหลังนี้ แม้ท่านบารอนจะไม่ยอมรับเขาในฐานะบุตรของน้องสาว เพราะผู้เป็นบิดาเป็นเพียงขุนนางในละแวกใกล้เคียงซึ่งสืบตระกูลขึ้นไปได้เพียงเจ็ดสิบเอ็ดชั่วโคตร แต่ก้องติดด้นก็มีความสุข เขาสรุปว่า

ความสุขในโลกนี้อันดับแรกคือได้เกิดเป็นบารอนธุนแดร์-เตน-ทรองค์ ความสุขอันดับที่สองคือการได้เป็นม้ามัวแซลล์กูเนก้องด้น ความสุขอันดับที่สามคือการได้เห็นม้ามัวแซลล์กูเนก้องด้นทุกวันและความสุขอันดับที่สี่คือ ได้ฟังคำสอนของอาจารย์ปองโกลด์นักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดของแคว้น

(บทที่ 1)

ปราสาทที่ “สวยที่สุดและน่าอภิมรณที่สุด” หลังนี้ คือโลกของขุนนางที่ถือระเบียบยศศักดิ์ อาวุโส เป็นโลกที่ปิดขังตัวเอง ขึ้นชมหญิงผยองอยู่กับเกียรติยศความยิ่งใหญ่และคุณค่าที่เป็นเพียงมายา เป็นโลกที่อยู่ นอกเหนือกาลเวลาสงบ ไร้เรื่องราว จนกระทั่งวันที่ก๊วยเก็งดีไปเดินเล่นใน “อุทยาน” ใกล้ๆ ปราสาท แล้วกระหายใคร่เป็น “นักวิทยาศาสตร์” เช่นเดียวกับอาจารย์ “หล่อนคิดไปว่าตัวหล่อนน่าจะเป็น “เหตุผลที่เพียงพอ” สำหรับหนุ่มน้อยก๊วยเก็งดีดีและเขาก็น่าจะเป็น “เหตุผลที่เพียงพอ” สำหรับหล่อนเช่นกันหลังอาหารเย็นวันรุ่งขึ้น “ริมฝีปากของทั้งคู่ ได้แนบบรรจบกัน ดวงตานั้นเล่าก็โชนประกายประหนึ่งอัครดี หัวเข่าสั่นสะท้านมือสะเปะสะปะไขว่คว้า” ผลก็คือ ท่านบารอนรูนแดร์-เดนมาร์กได้มาเห็นเข้า “จึงขับก๊วยเก็งดีออกจากปราสาทด้วยการเตะกันของเขาหลายครั้ง” นับแต่นั้นการเดินทางของก๊วยเก็งดีก็เริ่มขึ้น ไซแต่ก็ก๊วยเก็งดีเท่านั้นที่ต้องออกไปเผชิญเคราะห์กรรมแสนสาหัสในโลกแห่งความเป็นจริงภายนอก ภาพมายาของปราสาทซึ่งเปรียบได้กับ “สวรรค์บนดิน” (บทที่ 2) ก็ถูกกระแทกกระเทือนอย่างหนักเช่นกัน โครงสร้างและคุณค่าทั้งหลายของชนชั้นขุนนางเสื่อมสลายอันตรธานไป ตัวท่านบารอนเองก็ถูกเบาะสีระเซ และท่านบารอนเนสถูกตัดเป็นท่อนๆ เมื่อจบเรื่องชนชั้นขุนนางสมาชิกแห่งปราสาทท่านบารอนรูนแดร์-เดนมาร์กทุกคนไม่มีสิ่งใดเหลือให้รู้สึกหยิ่งทงภาคภูมิใจอีกต่อไป เช่นเดียวกับตัวปราสาทซึ่งถูกทำลายย่อยยับเหลือเพียง “กองหิน”

ก๊วยเก็งดี บุตรสาวของ ท่านบารอนรูนแดร์-เดนมาร์ก เป็นสมาชิกทรงศักดิ์ของปราสาทคนหนึ่งซึ่งโชคชะตาจัดให้เธอตกต่ำอย่างที่สุด ถ้าอ่านเรื่อง *ก๊วยเก็งดี* อย่างอ่านนิทาน ก๊วยเก็งดีคือเจ้าหญิงแสนสวยในปราสาทแห่งเทพนิยาย แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกไปกว่านั้น หากจะเปรียบว่าปราสาทของท่านบารอนรูนแดร์-เดนมาร์กคือ “สวรรค์บนดิน” (บทที่ 2) แล้ว ก๊วยเก็งดีซึ่งเป็นตัวละครตัวเดียวในบทที่ 1 ที่มีบทบาทพลิกผันสถานการณ์ของเรื่องก็คืออีวาแห่งสวรรค์ตามเรื่องในพระคัมภีร์นั่นเอง อีวาในเรื่องนี้เรียนรู้เรื่องต้องห้ามจากจูคืออาจารย์ปองไกลด์ จากนั้น เธอก็ยั่ววนอาดัม-ก๊วยเก็งดีให้ละเมิดข้อห้าม จนชายหนุ่มต้องถูกพระเจ้าคือท่านบารอนขับออกจากสวรรค์ จะเห็นว่าในตอนต้นเรื่อง ก๊วยเก็งดีในปราสาทเป็น “ผู้กระทำ” ไม่ใช่ “ผู้ถูกกระทำ” อย่างเจ้าหญิงในเทพนิยายทั่วไป อย่างไรก็ตาม บทบาทในฐานะธิดาขุนนางผู้มีอำนาจเช่นนี้ก๊วยเก็งดีไม่อาจรักษาไว้ได้ตลอด เมื่อเรื่องดำเนินต่อไป ก๊วยเก็งดีนอกปราสาทกลับเป็นผู้ถูกกระทำและเธอจะถูกกระทำอย่างสาหัส ยิ่งฐานะเดิมของเธอสูงส่งมากเท่าใด เธอก็ยิ่งตกต่ำอยู่ในสภาพอับยศมากเพียงนั้น

ในต้นฉบับภาษาฝรั่งเศส คำคุณศัพท์ที่วอลแตร์ใช้พรรณนาก๊วยเก็งดีแปลตามตัวได้ว่า “สด” (fraiche) “อวบอ้วน” (grasse) “ชวนลิ้มรส” (appétissante) คุณศัพท์ทั้งสามนี้ทำให้อ่านก๊วยเก็งดีอยู่ในสถานะไม่ต่างจากวัตถุสำหรับบริโภค น่าสังเกตด้วยว่าเมื่อก๊วยเก็งดีได้ลิ้มรสร่างกายของก๊วยเก็งดีครั้งแรกนั้น เป็นการลิ้มรสต่อจาก “อาหารเย็น” (บทที่ 1) เมื่อต้องจากหญิงที่รัก ก๊วยเก็งดีต้อง “ระเห่ระอ่อน ไซซัดไซเซไปเป็นเวลานาน (...) ซ้ำยังหิวโหยเหนื่อยล้าเจียนขาดใจ” และเมื่อหนุ่มสาวทั้งสองได้พบกันอีกครั้งหลังจากต้องพลัดพรากกันด้วยความทุกข์ระทมนั้น ดูราวกับว่าวอลแตร์จะเล่าจากแรกซ้า ทั้งสองได้มีโอกาส “กินอาหารเย็น” ด้วยกันอีกครั้งก่อนจะมานั่งด้วยกันบน “เก้าอี้ยาว” “ทั้งสองยังอยู่บนเก้าอี้” (บทที่ 8) จนกระทั่งอิสซาการ์ ชาวฮีบรูอารมณ์ร้ายเข้ามาขัดจังหวะ (บทที่ 9) ดังเช่นที่ท่านบารอนรูนแดร์-เดนมาร์กเคย

กระทำ นอกจากการลึมร่าร่างกายของกุงเนก้องด์จะสัมพันธ์กับการบริโภคอาหารแล้ว ชื่อกุงเนก้องด์ทั้งสาม พยางค์ยังดูเป็นคำเลียนเสียงคำฝรั่งเศส 3 คำ คือ cu(l), nez และ con ซึ่งเป็นอวัยวะที่ใช้เมื่อร่างกาย มีเพศสัมพันธ์ รวมความแล้วเจ้าหญิงอย่างกุงเนก้องด์ธิดาของท่านเจ้าของปราสาททรูแนร์-เตน-ทรองค์ ก็คือร่างกายที่เป็นวัตถุสำหรับการบริโภคทางเพศ นั่นเอง

ปราสาททรูแนร์-เตน-ทรองค์คือ “ปราสาทแสนสวยซึ่งได้กักขังมาตมัวแซลล์น้อยๆ ผู้เลอโฉมที่สุดในโลกไว้” (บทที่ 2) แต่เมื่อปราสาทซึ่งเป็นมายาอันโอ้อ่าห่อหุ้มกุงเนก้องด์อยู่ปราสนาการไป “มาตมัวแซลล์น้อยๆ ผู้เลอโฉมที่สุดในโลก” ก็ดำรงอยู่ไม่ได้ ไม่มีกุงเนก้องด์ผู้สูงศักดิ์อีกต่อไป สถานะของเธอที่เป็นวัตถุสำหรับบริโภคเด่นชัดขึ้น นอกจากเธอจะถูกทหารเลวข่มขืน กลายเป็นเชลย ต้องซักผ้า ทำอาหารแล้ว ร่างกายของเธอยังเป็นเพียงวัตถุที่ขายหลายต่อหลายคนใช้ซื้อขายต่อรองแลกเปลี่ยนกันสำหรับบริโภค

นายกองบุลกาเรีย (...) หมดเงินและเริ่มเบื่อหน่ายเข้า เขาจึงขายข้าให้แก่ยิวคนหนึ่ง (...) ยิวผู้นี้เป็นคนลุ่มหลงในอิสตรี (...) วันหนึ่ง ประธานฝ่ายศาสนศาล (...) ชูจะทำพิธีเผาเขาทั้งเป็น ในที่สุดยิวก็เกิดความกลัวจึงยอมทำข้อตกลงว่า บ้านและตัวข้าเป็นสมบัติของสองคนร่วมกัน

(บทที่ 8)

ตัวกุงเนก้องด์เองก็ดูจะไม่ปฏิเสธที่จะอยู่ในสถานะเช่นสมบัติที่ขายผลัดเปลี่ยนกันขายและวัตถุที่ซื้อขายได้ เช่นนี้ “ใครจะมาขายเงินและเพชรพลอยของข้าไปหมด (...) จะไปหาประธานศาสนศาลหรือยิวที่ไหนมาให้เงินให้เครื่องประดับแก่ข้าอีก” (บทที่ 10)

ท้ายที่สุด วัตถุสำหรับบริโภคอย่างกุงเนก้องด์ก็หมดอายุใช้งาน มีสภาพไม่ผิดกับกองหินซากปรักหักพังของปราสาทท่านผู้เป็นบิดา คำนำหน้าชื่อ “มาตมัวแซลล์” ที่เคยบอกเกียรติยศของเธอก็ค่อยๆ หายไป วัตถุชิ้นนี้ซึ่งสำหรับก้องดิดด์เคยเป็น “โคมงาม” เป็น “ไข่มุกในมวอลสตรี” เป็น “ผลงานชิ้นเอกของธรรมชาติ” กลับกลายเป็นหญิงที่มี “จิวคัลล่า ดวงเนตรเหลืองแดง อูระแห่งนาย ปรางประดับด้วยรอยย่น แขนแดงตกสะเก็ด” (บทที่ 29) ยิ่งกว่านั้นเธอยัง “อัปลักษณ์มากขึ้นทุกวัน” (บทที่ 30) ก้องดิดด์แต่งงานกับเธอด้วยเห็นเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบยิ่งกว่าด้วยความรักใคร่พิสมัย “ในกันบั้งหัวใจของก้องดิดด์นั้นมีความปรารถนาจะวิวาห์กับกุงเนก้องด์อีกแล้ว” (บทที่ 30)

ในเรื่อง *ก้องดิดด์* เห็นได้ชัดว่าอลแตร์ต้องการให้ผู้อ่านสังเกตเห็นความสัมพันธ์ภายในตัวบท (intratextuality) ด้วยการจงใจเล่าเรื่องที่มีลักษณะซ้ำๆ เพื่อเน้นย้ำสารสำคัญบางอย่าง เราได้เห็นแล้วว่า ฉากรักระหว่างก้องดิดด์กับกุงเนก้องด์ทั้งสองครั้งมีลักษณะขนานกันจนสามารถเข้าใจได้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างกุงเนก้องด์-เพศ-อาหาร โชคชะตาที่เกิดขึ้นแก่ “หญิงชรา” ก็มีลักษณะซ้ำรอยเดียวกับโชคชะตาของกุงเนก้องด์จนผู้อ่านไม่สามารถมองข้ามเจตนาของผู้เล่าไปได้ หญิงชราผู้มีนัยน์ตาเหลืองโปนแดง และจุมพุ่มต่ำจนถึงคางซึ่งต้องมาเป็นคนรับใช้ของกุงเนก้องด์นี้ เดิมเป็นสตรีในตระกูลสูงศักดิ์เช่นเดียวกับกุงเนก้องด์ เธอเป็น “ธิดาของสันตะปาปาซึ่งเพิ่งเจริญวัยได้ 15 ปี แต่ภายในเวลาเพียงสามเดือน กลับต้อง

กลายเป็นหญิงยากไร้ กลายเป็นทาสถูกขืนใจแทบทุกวัน ต้องเห็นมารดาของตัวเองถูกตัดเป็นท่อนๆ” (บทที่ 12) ต่อมาเธอก็กลายเป็นสินค้าถูกซื้อถูกขายหลายทอดหลายต่อ กุเนกึ่งดั้นนั้น “นำลิ้มรส” และถูกลิ้มรสหลังอาหาร ฝ่ายหญิงชรา เธอถูกตัดกันข้างหนึ่งกินเป็นอาหาร วอลแตร์ใช้วิธีเล่าเรื่องซ้ำแต่เปลี่ยนตัวละครเช่นนี้ชี้ให้เห็นว่าสตรีสูงศักดิ์ไม่ว่าผู้ใดย่อมตกอยู่ในสภาพอย่างเดียวกัน ตระกูลวงศ์ของเธอต้องล่มสลาย พวกเขาไม่ต่างจากวัตถุ มีประโยชน์สำหรับบริโภค ถูกเสพย์ ถูกกิน เป็นสมบัติที่ถูกซื้อขายแลกเปลี่ยน ศักดิ์ศรีใดๆ ที่เคยมีเคยเป็นก็คือภาพลวงที่จางหายไปในช่วงเวลาอันสั้น ความงามหาใช้คุณค่า เป็นแต่เพียงราคาซึ่งมีแต่จะตกต่ำกลายเป็นความอัปภาคย์ และที่สุดพวกเธอก็ต้องรับสถานการณ์ซึ่งเรียกได้ยากว่ามนุษย์ ยอมตกเป็นสมบัติของผู้ที่มีทรัพย์สามารถจะครอบครองถือกรรมสิทธิ์ในตัวเธอได้

แม้มาดามวอลแตร์จะสืบเทือกเถาเหล่ากอขึ้นไปได้ถึงเจ็ดสิบสองชั่วโคตร แต่ก็ไม่มีเงินสักแดงเดียว จึงควรยอมเป็นภรรยาของขุนนางที่มีอำนาจสูงสุด ในทวีปอเมริกาใต้ (...) ถ้าอิฉันเป็นนายผู้หญิงแล้วไซร์ อิฉันจะไม่มานั่งซังซัดซ้อเสีย อิฉันจะแต่งงานกับเจ้าเมืองทันที

(บทที่ 13)

สมาชิกคนสำคัญอีกคนหนึ่งของปราสาทรูนแดร์-เดนมาร์กคือท่านบารอนผู้บุตร บารอนท่านนี้นับเป็นลูกชาติลูกตระกูลที่ประพุดตัวสมกับเป็นผู้สืบสกุลขุนนางผู้ทรงอำนาจ แม้ปราสาทจะพินทนาการสมาชิกในตระกูลต้องล้มตาย ที่รอดชีวิตก็พลัดพรายตกกระถายากเข็ญเป็นประการต่างๆ ท่านบารอนผู้บุตรก็ตั้งหน้าจะรักษาศักดิ์ศรีแห่งบิดาและวงศ์ตระกูลให้คงบริสุทธิ์สูงส่งไว้ให้จงได้ ท่านผู้เป็นบิดาเคยขัดขวางความรักระหว่างกุเนกึ่งดั้นและกึ่งดิดดซึ่งสืบตระกูลขึ้นไปได้ถึงเจ็ดสิบเอ็ดชั่วโคตรอย่างไร ท่านผู้เป็นบุตรก็ยังคงสืบเจตนานั้นและกระทำอย่างเดียวกัน แม้บารอนหนุ่มจะแสดงความชื่นชมกึ่งดิดดที่ได้ช่วยพี่สาวให้พ้นภัย แต่ก็ยังเป็นเพียงภริยาของผู้สูงศักดิ์ที่แสดงแก่ผู้ต่ำต้อยกว่าตามมารยาท ครั้นเมื่อทราบวาทีกองดิดดปรารถนาจะแต่งงานกับกุเนกึ่งดั้น โทสะของท่านขุนนางผู้ยังในเกียรติก็บังเกิด “ไอ้คนทะเล้ง (...) แกคิดหวังจะแต่งงานกับพี่สาวของข้าซึ่งสืบเทือกเถาเหล่ากอขึ้นไปได้ถึงเจ็ดสิบสองชั่วโคตรเจียวหรือ แกนี้มันอวดดีอย่างไรถึงกล้ามาพูดกับข้าเช่นนี้” อำนาจโทสะในสถานการณ์เดียวกัน ทำให้ท่านบารอนผู้เป็นบิดาเตะก้นกึ่งดิดดออกจากบ้าน ครั้นนี้ ท่านบารอนผู้บุตรถึงกับชักกระบี่ออก เอาส่วนแบนตบหน้ากึ่งดิดด (บทที่ 15)

ตลอดการผจญภัยและการติดตามหาโฉมงามกุเนกึ่งดั้นผู้เป็นที่รัก ผู้ที่โหดร้ายเป็นอุปสรรคแก่ความสุข ความรัก ความสมหวังของกึ่งดิดด นอกจากจะเป็นขุนนางแล้ว ยังมีทหาร เช่น กองทัพบุลกาเรีย (บทที่ 2) และ ตัวแทนศาสนา เช่น ประธานศาสนศาล (บทที่ 8-9) ซึ่งล้วนเป็นผู้ถืออำนาจศักดินา ตามปกติ ขุนนางและพระนั้นมักจะไม่แยกจากกัน เช่น หญิงชราผู้เป็นคนรับใช้ของกุเนกึ่งดั้นเป็นธิดาของสันตปาปาเออร์แบงที่สืบกับเจ้าหญิงแห่งเมืองปาเลสเตรินา บางครั้งกึ่งดิดดต้องเผชิญกับอำนาจสองอย่างนี้พร้อม ๆ กัน เช่นเมื่อกึ่งดิดดพบกับกุเนกึ่งดั้นหลังจากถูกขับจากปราสาท เขาพบว่าหญิงที่เขารักตกเป็นสมบัติร่วมของดอนอิสซาการ์ ยิวผู้ได้รับพระราชทานยศเป็นเจ้านายและประธานศาสนศาล แต่เมื่อกึ่งดิดดพบกับบารอนหนุ่ม

เท่ากับเขาเผชิญกับศัตรูที่เป็นทั้งขุนนาง ทหาร พระ พร้อมๆ กัน อำนาจศักดิ์นาทั้งสามล้วนหล่อหลอมรวม อยู่ในตัวท่านผู้นี้ เพราะเมื่อปราสาทธนูแตร-เตน-ทองคำถูกทำลายอย่างสยดสยองแล้ว ขุนนางหนุ่มผู้มีเสน่ห์ต้องใจชายบางคนได้รับความช่วยเหลืออุปการะจากพระในศาสนจักร ได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งจนได้เป็นพระในนิกายเยซูอิตและมียศเป็นพันเอก เรียกว่า “พระแม่ทัพ” (บทที่ 14) แต่ฐานันดรสูงศักดิ์ทั้งสามนี้ก็เช่นเดียวกับ ปราสาทธนูแตร-เตน-ทองคำที่ไม่อาจคุ้มครองผู้พักพิงอาศัยได้ ท่านบารอนผู้ “รูปร่าง หน้าอิม ผิวพรรณค่อนข้างขาวแลดูสดใส คิ้วโก่งสูง นัยน์ตาเปล่งประกายกล้า นูแดง ริมฝีปากเต็มเรื่อสีชมพู ท่าทางเย่อหยิ่ง” (บทที่ 14) ในที่สุดก็ต้องกลายเป็นผีพวยในเรือกระเชียง ถูกเมียนตี และกลายเป็นทรัพย์สินที่ใช้เงินซื้อขายได้ถนัด (บทที่ 28) ไม่ต่างจากกุงเก็งต็ด

ท่านบารอนต่างกับพี่สาวตรงที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพที่ตกต่ำน่าอดสูของตน ยังคงเกาะติดกับยศศักดิ์ฐานันดรที่ว่างเปล่าไม่ยอมปล้ำลอยวาง แม้กุงเก็งต็ดจะช่วยได้ตัวให้เขาพ้นจากการเป็นนักโทษผีพวย แม้กุงเก็งต็ดจะกลายเป็นนางทาสีล้างด้วยล้างขาม ท่านบารอนก็ยังไม่ยอมให้พี่สาวแต่งงานกับกุงเก็งต็ด “ข้าไม่ยอมให้พี่สาวของข้าลดตัวลงต่ำเช่นนี้ (...) ไม่ยอมให้ความอัปยศเช่นนี้มากล้ำกรายตัวข้า” (บทที่ 29) ในสายตาของกุงเก็งต็ด ผู้มีทัศนคติเช่นนี้เป็นอะไรไม่ได้มากกว่า “ไอ้คนเสียสติ” ในตอนจบของเรื่อง บารอนผู้รักษาฐานันดรราวกับยังอยู่ในปราสาทธนูแตร-เตน-ทองคำจึงไม่มีแม้กระทั่งโอกาสจะอยู่ที่ดินซึ่งทุกคนพอที่จะหวังว่าจะมีความสุขได้บ้างจากการ “ทำสวน” เขา “ถูกส่งตัวคืนเจ้าของเรือชาวบูรพาให้เป็นผีพวยต่อไป แล้วส่งตัวกลับไปยังท่านอธิการผู้เป็นใหญ่ที่กรุงโรมทันทีที่พบเรือเดินสมุทรลำแรก” (บทที่ 30) การกำจัดการบารอนเช่นนี้ไม่เป็นแต่เพียงการ “ตัดสันดานพระนักบวชเยซูอิตพร้อมกับได้ลงโทษความเย่อหยิ่งของบารอนเยอรมนี” (บทที่ 30) เท่านั้น แต่หมายถึงการกำจัดอุปสรรคทั้งปวงของกุงเก็งต็ด คืออำนาจอศักดิ์นาของขุนนาง นายทหารและพระซึ่งรวมอยู่ในตัวบารอนด้วย

ถ้าบทสุดท้ายของ *กุงเก็งต็ด* คือบทที่แสดงว่าทุกคนมีหวังที่จะพบความสุข ขุนนางอย่างบารอนก็ถูกกันออกไปไม่มีโอกาสจะพบความสุขได้ ขุนนางผู้นี้ไร้สมรรถภาพในการผลิตทุกชนิด ความฝักใฝ่ทางเพศซึ่งไม่เกี่ยวกับสตรีทำให้เขาไม่สามารถแม้กระทั่งให้กำเนิดลูกหลานสำหรับสืบตระกูลที่เขาแสนจะห่วงแหน เทอดทูน สำหรับตระกูลนี้ บารอนหนุ่มไม่มีคำมากไปกว่าซากกอนหินของปราสาทธนูแตร-เตน-ทองคำ ที่ไม่อาจยื้อวันคืนอันเคยยิ่งใหญ่ได้ แม้ท่านบารอนธนูแตร-เตน-ทองคำจะมีบุตรสืบตระกูล แม้บุตรผู้นี้จะพยายามรักษามิให้ตระกูลที่สูงส่งนี้ตกต่ำมีราวี แต่ในเมื่อท่านบารอนผู้ลูกชอบที่จะอยู่ร่วมห้องกับหนุ่ม “โดยปราศจากเสื้อผ้า” (บทที่ 28) ตระกูลขุนนางธนูแตร-เตน-ทองคำซึ่งสืบขึ้นไปได้ถึงเจ็ดสิบสองชั่วโคตร จึงเท่ากับสูญสิ้นไปตั้งแต่เมื่อท่านบิดาเสียชีวิตพร้อมๆ กับที่ปราสาทของท่านถูกทำลายพินาศนั่นเอง

ดังได้กล่าวแล้วว่าความมั่งคั่งมอญอริฐานของปราสาทธนูแตร-เตน-ทองคำนั้นธำรงอยู่ได้ก็ด้วยคำสอนของท่านอาจารย์ปองโกลส ท่านอาจารย์ผู้นี้รอบรู้จนจบสรรพวิชาตลอดถึงจักรวาลและอภิปรัชญา จึงอาจอบรมสั่งสอนศิษย์ได้ทุกเรื่องสมตามชื่อของตน (ในภาษากรีก pan, pantos แปลว่าสรรพสิ่ง และ glóssa แปลว่าภาษา) แต่ผู้เล่าจริงใจให้เห็นว่าวิชาที่ปองโกลสสอนล้วนแต่เป็นวิชาที่ “โง่งเง่า” (ดูคำอธิบายท้ายเรื่องของผู้แปล) ผู้เล่าเล่าว่าในขณะที่ท่านอาจารย์ให้อรรถาธิบายแก่กุงเก็งต็ดว่า “ความทุกข์ของ

แต่ละบุคคลเป็นไปเพื่อความสุขของส่วนรวม และโดยนัยนี้ยังมีจำนวนบุคคลที่มีความทุกข์มากขึ้นเท่าใด ทุกสิ่งทั้งปวงก็จะดียิ่งขึ้นเท่านั้น (...) อากาศก็มีมิติม่วง” (บทที่ 4) และเหตุการณ์ต่อไปก็คือ “เจ้ากลาสี โหดเป็นต้นเหตุให้ผู้รับศีลบัพติศมาผู้ทรงคุณธรรมต้องจมน้ำตาย” (บทที่ 5) เหตุการณ์ตลอดเรื่องล้วนแต่พิสูจน์ให้เห็นว่าคำสอนของปองโกลสเลื่อนลอยเอาเป็นสาระไม่ได้ เมื่อปราสาทอันยิ่งใหญ่ที่ปองโกลสใช้ทฤษฎีของตนปรุงแต่งขึ้นถูกทำลาย ก็เท่ากับมายาที่ปองโกลสวาดไว้พรั้งลั่นสอนศิษย์ของตนว่า “ทุกสิ่งทั้งปวง (...) จำเป็นต้องเป็นไปเพื่อจุดมุ่งหมายที่ดีที่สุดในนั้น” (บทที่ 1) อยู่ในสภาพที่ไม่ผิดไปจากทหาคของปราสาทหลังนั้น ท่านอาจารย์อยู่ใน “สภาพที่น่ากลัว” เมื่อ “ไม่พำนักอยู่ในปราสาทที่สวยงามที่สุด” (บทที่ 4) กลายเป็นขอทาน “เนื้อตัวเป็นตะปุ่มตะป่ำ ดวงตาฝ้าฟาง ปลายจมูกแห้ง ปากเปี้ยวพินด้า เวลาพูดต้องใช้ลำคอเปล่งเสียง กายก็โยกสั่นเพราะอาการไอรุนแรงจนกระทั่งพินหลุดออกมา” (บทที่ 3) แม้เมื่อได้รับการรักษาเยียวยาแล้วเขาก็ยังสูญเสียดวงตาและหูไปอย่างละหนึ่ง กลายเป็น “อาจารย์ตาเดียว” (บทที่ 4) นับเป็นชะตากรรมที่เหมาะสมสำหรับนักปราชญ์ที่เปรียบได้กับคนพิการทั้งหูและตา ได้ยินได้เห็นสิ่งต่างๆ แต่เพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ จนไม่อาจรับรู้ความเป็นจริงของโลก คนอย่างปองโกลสก็เช่นเดียวกับบารอน ผู้บุตรไม่สมควรจะมีทายาทแพร่เชื้อสายในโลกนี้ต่อไป บารอนสืบตระกูลของตนไม่ได้ฉันใด ปองโกลสก็คงจะเป็นฉันนั้น เพราะการที่เขาได้เคย “ทดลองทางกายภาพ” กับปาแกตต์ หญิงดันห้องของท่านบารอนเนส ทำให้ร่างกายของเขาถูกกัดกินด้วยโรคร้าย เป็นโรคที่ “วางยาต้นกำเนิดแห่งเผ่าพันธุ์ และบ่อยครั้งทำให้สูญเสียพันธุ์” (บทที่ 4)

ขุนนางย่อมมีทั้งยศและอำนาจ แต่เรื่อง *ก้องดิดด์* แสดงให้เห็นว่ายศและอำนาจนั้นเป็นสิ่ง “ที่เห็น” ซึ่งอาจไม่ใช่สิ่ง “ที่เป็นจริง” ดังเช่น เจ้าเมืองบัวโนส-ไอเรสมีนามว่า “ดอน เฟอร์นันโด ณ ฟิรารา ณ ฟิกูรา ณ มัสการเรนส ณ ลอมปูร์โดส ณ ซูซ่า” ลำพียงชื่ออันยืดยาวย่อมแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของขุนนางผู้นี้ได้เป็นอย่างดี แต่ในชื่อ ที่ทรงไว้ซึ่งอำนาจก็แฝงความหมายที่แท้จริงของอำนาจนั้นไว้ด้วย “ฟิกูรา” คือคำภาษาฝรั่งเศสว่า “figure” หมายถึงภาพ ส่วนคำ “มัสการเรนส” คือคำ “masque” อันแปลว่าหน้ากาก อำนาจและความยิ่งใหญ่ จึงเป็นเพียงสิ่งลวง หาใช่เนื้อแท้ไม่ บ่อเกิดของอำนาจก็คือถ้อยคำนั่นเอง ถ้อยคำที่ใช้เป็นชื่อ ถ้อยคำที่ถ่ายทอดความคิดชวนให้ผู้อื่นหลงเชื่อ กล่าวได้ว่าปราสาทรุนแดร์-เตน-ทรองค์เป็นสัญลักษณ์ของยศ อำนาจ ฐานันดรของชนชั้นขุนนางอันเป็นเพียงภาพและหน้ากากที่รักษาความยิ่งใหญ่ไว้ด้วยถ้อยคำของปองโกลส เมื่อปราสาทนั้นถูกทำลาย ตัวละครที่เป็นตัวแทนของชนชั้นดังกล่าวซึ่งเคยเสวยสุขอยู่ในสวรรค์บนดินก็ต้องออกเผชิญความจริงของโลกภายนอกซึ่งไม่ต่างจากนรก และเขาเหล่านั้นก็ถึงกาลวิบัติไม่เสื่อมเพียงแค่วาสนา ยศกลายเป็นความอัปยศ ร่างกายที่เคยงดงาม ถ้าไม่ถูกหุบ ถูกตัด ถูกลับเป็นท่อน ๆ ก็กลายเป็นความอัปภาคย์ แม้กระทั่งศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ก็ไม่อาจรักษาไว้ได้ ปราสาทรุนแดร์-เตน-ทรองค์เป็นแหล่งกำเนิดของมายาอันไม่จริง ไม่ว่าจะมีความงาม ความหรูหรา อำนาจ คุณค่า ความสุข ความรู้ ล้วนแต่เป็นสิ่งจอมปลอมอันตั้งอยู่ไม่ได้ แม้กระทั่งความตายซึ่งอาจปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากความวิบากลำเลียดก็ไม่ใช่ความจริง ชาวปราสาทที่เชื่อกันว่าตายพันทุกชีไปแล้วจึงกลับพื้นมาผจญกับความโหดร้ายของโลกต่อไป

ในบรรดาผู้ที่เคยอาศัยอยู่ ณ ปราสาทรูนแดร์-เดน-ทรองค์ ผู้เดียวที่มีชีวิตตื่นคือก้องดิดด์ซึ่งเคยถูกดูแลจนว่าเป็นลูกนอกสมรสและถูกขับเพราะฐานะไม่คู่ควรกับธิดาสาวของเจ้าของปราสาท แม้ว่าจะเผชิญภัยนานา ถูกลงโทษเมียนตี แม้จะเคยป่วยไข้ แต่ร่างกายของก้องดิดด์ก็คืนสู่สภาพปกติได้ทุกครั้งที่ก้องดิดด์เป็นสมาชิกของปราสาทรูนแดร์-เดน-ทรองค์คนเดียวที่ร่างกายยังคงสมบูรณ์ในตอนจบของเรื่อง เป็นคนเดียวที่สามารถคืนเข้าสู่สังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีภาคภูมิใจ เป็นผู้ใช้ระบบคุณค่าอย่างใหม่สร้างความสุขให้แก่ตนเองและบุคคลแวดล้อม

เมื่อก้องดิดด์ออกเผชิญโลกใหม่ ๆ นั้น เขาเป็นเพียง “นักอภิปรัชญาหนุ่มซึ่งไม่เข้าใจระเบียบอันใดในโลกนี้เลย” (บทที่ 2) ที่เป็นดังนี้เพราะก้องดิดด์เป็นนักเรียนที่ฟังอาจารย์ปองโกลสอน “อย่างตั้งใจและเชื่อตามโดยบริสุทธิ์ใจ” (บทที่ 1) โลกของก้องดิดด์ขณะนั้นยังเล็กนัก ไม่กว้างไกลเกินกว่าขอบเขตปราสาทและอำนาจของท่านบารอนรูนแดร์-เดน-ทรองค์ สำหรับเขา ปองโกลคือ “นักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดของแคว้น ซึ่งย่อมยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกนี้” (บทที่ 1) แต่เมื่อเขาได้รู้จักความจริงของโลก เวทีที่ตนโดยสารต้องอับปาง ได้เห็นแผ่นดินไหว สงคราม ความป่าเถื่อนของเพื่อนมนุษย์ต่างประเทศต่างเมือง ทั้งในเยอรมนี ฮอลันดา สเปน อเมริกา อังกฤษ ทั้งที่เวนิซ คอนสแตนติโนเปิล ปารีส โลกทัศน์ของก้องดิดด์ก็ค่อย ๆ เปลี่ยนไป ในบทที่ 13 ก้องดิดด์กล่าวว่า “ตัวข้าเองคงกลัวพอที่จะกล่าวคำคัดค้านอาจารย์บ้าง” นับเป็นครั้งแรกที่พระเอกหนุ่มผู้ “มีความคิดไม่ซับซ้อน” (บทที่ 1) แสดงความเห็นที่ไม่ลงรอยกับอาจารย์

ในเบื้องต้น บทเรียนของอาจารย์ปองโกลคอยทำให้ก้องดิดด์เคารพนับถือท่านบารอนผู้เป็นเกียรติเป็นศรีแก่ปราสาท สำหรับหนุ่มน้อยผู้ฟังคำสอนของอาจารย์ด้วยความศรัทธาอย่างมากผู้นี้ ยศศักดิ์ขุนนางขนาดท่านบารอนย่อมเป็นสิ่งสูงสุดในชีวิต โลกทัศน์ของเขาก็คือ “ความสุขในโลกนี้อันดับแรกก็คือการได้เกิดเป็นบารอนรูนแดร์-เดน-ทรองค์” (บทที่ 1) จนเมื่อก้องดิดด์ต้องไปเผชิญภัยภายนอกปราสาทเขาก็ได้รับการอบรมอย่างทหาร แม้เขาจะไม่เข้าใจดีนัก แต่เขาก็เป็น “วีรบุรุษ” ที่ใช้อาวุธเป็นเครื่องรักษาอำนาจ และศักดิ์ศรี (บทที่ 2) อันเป็นวิธีของเจ้านายขุนนางทั่วไป คติค่านิยมเช่นนี้ติดตัวก้องดิดด์ และชายหนุ่มได้นำไปปฏิบัติหลายครั้ง เมื่ออิสซาคารขุนนางยิวเข้ามาขัดขวางความสุขระหว่างเขากับกุนเนก้องด์ “หนุ่มเวสต์ฟาเลียคนเก่งของเราได้กระบี่เล่มงามจากหญิงชราพร้อมเครื่องแต่งกายครบชุด เขาจึงชักกระบี่ออก (...) จัดการให้อิสซาราเอลผู้นี้ลงไปนอนตัวแข็งที่อออยู่บนพื้น” เท่านั้นยังไม่พอ เมื่อท่านประธานศาลศาลเข้ามา ก้องดิดด์ก็คิดโดยไวว่า ชายผู้นี้ไม่เพียงแต่เคยเมียนเขา ยังเป็นศัตรูความรักของเขาอีกด้วย คิดดังนั้นแล้ว “ก้องดิดด์ก็ห่มกระบี่ทะลวงจากหน้าทะเลหลัง เหยียงร่างอันปราศจากชีวิตลงนอนเคียงศพยิว” (บทที่ 9) ทั้งสองครั้ง ก้องดิดด์ประพฤติเยี่ยงขุนนางคนหนึ่ง เขาแต่งกาย “ครบชุด” ใช้ กระบี่ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของขุนนางเป็นเครื่องมือตัดสิน ยืนยันความประสงค์ของตน ต่อมา เมื่อเขาประกาศต่อบารอนหนุ่มว่าจะแต่งงานกับกุนเนก้องด์ แต่กลับได้ยินถ้อยคำแสดงความดูถูกเหยียดหยาม ก้องดิดด์ผู้เรียนรู้ความเป็นไปของโลกมาอย่างโชกโชนถึงกับ “ตะลึงตัวชาเมื่อได้ยิน” เขาอ้างบุญคุณที่ได้กระทำต่อกุนเนก้องด์และคำสอนของอาจารย์ปองโกลเรื่องความเท่าเทียมของมนุษย์ได้ตอบท่านบารอนอย่างไม่ลดละจน “เยชูอิตบารอนแห่งปราสาทรูนแดร์-เดน-ทรองค์ชักกระบี่ออก เอาส่วนแบนตบหน้า ก้องดิดด์” ฝ่ายก้องดิดด์ซึ่งเคยเป็นสมาชิก

แห่งปราสาทรูนแดร์-เตน-ทรองค์ก็ไม่ยอมถูกหยามเกียรติ เขา “ชักกระบี่ของตนออกแทงทะลุท้อง ท่านบารอนจนสุดโกร่ง” (บทที่ 15) ครั้งนี้ก็เช่นกัน ก็องติดตีใช้เครื่องมือของขุนนาง แก้ไขปัญหาเช่นเดียวกับสองครั้งที่แล้ว แต่ทุกครั้งที่ก็องติดตีใช้เครื่องมือของผู้ทรงเกียรติ ก็องติดตีอาจปลอดภัยในสถานการณ์เฉพาะหน้าก็จริง แต่ *กระบี่* ไม่สามารถแก้ไขปัญหาลำคัญใดๆ ของก็องติดตีได้เลย ชีวิตของเขาไม่เคยขึ้นตรงกันข้าม *กระบี่* ทำให้ฐานะของเขากลับตกต่ำลงไปอีก เมื่อเขาฆ่าขุนนางยิวและประธานศาลสนามที่จะมีความสุขกับภูกองตีในบ้านหลังงาม เขาต้องพานางหนีหัวซุกหัวซุน ทรัพย์สินมีค่าถูกขโมย และต้องพลัดพรากจากนางอีก เมื่อเขาตอบโต้ท่านบารอน ก็องติดตีแสดงให้เห็นว่าเขาปฏิเสธคุณค่าของมนุษย์อันติดมากับ “ชาติกำเนิด” ก็จริง แต่ก็องติดตีก็ต่อสู้กับขุนนางด้วยอาวุธชนิดเดียวกับของขุนนาง เป็นเหตุให้เขาต้องออกหนีอีก ปัญหาของเขาจะกลับไปเริ่มต้นใหม่ “เมื่อเป็นเช่นนี้ ข้าจะยังมีหน้ากลับไปหาภูกองตีคนงามของข้าได้อย่างไรในชีวิตนี้ จะมีประโยชน์อันใดที่จะอยู่อย่างทุกข์ทรมานต่อไปอีก” (บทที่ 16) คราวนี้ ก็องติดตีต้องระหกระเหินอยู่ในป่าจนเกือบจะถูกชนเผ่าพื้นเมืองออเรียงตัมกิน

เครื่องมือที่ก็องติดตีใช้สำหรับแก้ปัญหาและแสวงหาความสุขซึ่งมีภูกองตีเป็นสัญลักษณ์เปลี่ยนไป เมื่อก็องติดตีออกจากอาณาจักรเอลโดราโด “บัดนี้เรามีเงินจ่ายให้เจ้าเมืองบัวโนส-ไอเรสได้แล้ว ถ้าเขาจะคิดค่าตัวมาดมัวแรลล์ภูกองตี เราจะไปที่เมืองกาแยร์นี (...) แล้วคอยดูว่าจะไปซื้ออาณาจักรไหนมาเป็นของเราดี” (บทที่ 18) ตาม “แผนการ” ที่ก็องติดตีแกลงไว้ เงิน จะเป็นเครื่องมือ เป็นอำนาจ ไม่ใช่ *กระบี่* สิทธิ ไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิดแต่เป็นสิ่งที่เปลี่ยนมือได้ด้วยอำนาจเงิน เมื่อแยกกับภูกองตีที่เมืองสุรินัม ก็องติดตีสั่งความแก่คนรับใช้ผู้หนึ่งว่า “เพื่อนจงไปรับตัวมาดมัวแรลล์ภูกองตีที่บัวโนส-ไอเรส ถ้าเจ้าเมืองไม่ยินยอมก็จงจ่ายให้เขาหนึ่งล้าน ถ้าเขายังไม่ยอมอีกก็จ่ายอีกหนึ่งล้าน” (บทที่ 19) *กระบี่* ทำให้ฐานะของก็องติดตีตกต่ำแต่เงินช่วยยกระดับของเขา อาศัยเงิน ก็องติดตีได้รับบริการต่างๆ ตามที่ต้องการ เขากลายเป็น “นายท่าน” ในบทที่ 24 กินอยู่อย่างหรูหราเลิศรส ได้รับค่าเชื้อเชิญและการต้อนรับอย่างดีในวงสังคม ได้ร่วมโต๊ะเสวยกับพระราชและแจกจ่ายเงินช่วยเหลือพระองค์ เมื่อเงินช่วยขจัดปัญหาเรื่องอาหารสำหรับปากท้องอันเป็นความต้องการทางกายหมดไป ก็องติดตีก็มีโอกาสพูดคุยกับผู้อื่นถึงเรื่องวรรณคดี เรื่องการละครอันเป็นอาหารประเทืองปัญญา (บทที่ 25) สุดท้ายก็องติดตีก็ใช้เงินไต่ตัว ชื่อตัวสมาชิกราสาทรูนแดร์-เตน-ทรองค์ทุกคนที่ยังมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นท่านบารอนผู้บุตรท่านอาจารย์ปองโกลส ปาแกตต์ และโดยเฉพาะภูกองตี บุคคลที่เขาเชื่อว่าเป็นความสุขในชีวิต

แต่เงินที่ก็องติดตีใช้เป็นเครื่องมือช่วยให้ได้มาซึ่งสิ่งปรารถนานั้น เป็นเงินที่ได้มาเปล่าๆ จากเอลโดราโด ซ้ำยังเป็นเงินที่ใช้ในขณะที่ก็องติดตียังยึดติดกับคำสอนสุทธคนนิยมของอาจารย์ปองโกลส ก็องติดตีจึงใช้เงินเหล่านั้นอย่างไม่ยั้งมือ ด้วยความวางใจในเพื่อนมนุษย์ เงินนั้นจึงนำความผิดหวัง ความทุกข์ มาสู่ก็องติดตีไม่น้อย ก็องติดตีถูกพ่อค้าชาววิลันดาโกงราคาค่าโดยสารเรือ ถูกผู้พิพากษาเลือกยื่นข้อโกง ความทุจริตของคนทั้งสอง “ได้กระตุนน้ำดีภายในให้ปั่นป่วนอย่างแรงจนตกอยู่ในความตรอมใจ” (บทที่ 19) เมื่อไปถึงปารีส ก็องติดตีรู้สึกไม่ค่อยสบาย แต่ “เนื่องจากที่นิ้วของก็องติดตีประดับด้วยเพชรเม็ดโต” จึงมีหมอมาดูแลถึงสองคน “โดยที่เขายังมิได้ส่งคนไปตาม” และยังมีคนมาช่วยพยาบาลอีกจำนวน

มาก ผลก็คือ “เขาป่วยหนัก” และ “พระในยานั้นมาขอตุ๋นค่าเดินทางไปสวรรค์” ก๊องติดดีไม่เอออวยด้วยพระ จนมีเรื่องอื้อฉาวร้องเรียนโต้สวนกันถึงโรงถึงศาล ที่ปารีสนี่เขายังถูกเจ้าอาวาส สาวสังคมแฉงผลประโยชน์จากความซื่อบริสุทธิ์ของเขา ล่อลวงให้เขาเสียทรัพย์เป็นจำนวนมาก เท่านั้นยังไม่พอ คนซื่อยังตามตำรวจมาจับเขา เพราะหัตถ์ อาศัย “เพชรเม็ดเล็ก ๆ สามเม็ด” ที่เขากำนัลแก่นายตำรวจ ก๊องติดดีจึงรอดจากคุกได้คืนมาได้ (บทที่ 22)

ในที่สุดเงินจำนวนมหาศาลก็ร่อยหรอลง ส่วนหนึ่งสูญหาย ส่วนหนึ่งถูกขโมย บางส่วนก็จ่ายแจกเป็นของขวัญ ของกำนัล ยิ่งกว่านั้น บุคคลที่ก๊องติดดีใช้เงินไถ่ตัวช่วยเหลือก็อยู่ในฐานะที่เรียกว่าไร้คุณค่า โดยเฉพาะก๊องติดดี ซึ่งสูญเสียความงามทั้งทางร่างกายและจิตใจ ในที่สุด ก๊องติดดีเหลือเพียงเงินพอที่จะซื้อที่ดินผืนเล็ก ๆ ในคอนสแตนติโนเปิล แต่กระนั้นผู้ที่อาศัยอยู่ในที่ดินผืนนี้ก็ไม่มีความสุข “บางครั้งก๊องติดดีมาร้องเพลงและปองโกลสก็ถกเถียงกันเรื่องอภิปรายและเรื่องศีลธรรม (...) ทว่าเมื่อหมดเรื่องที่จะถกเถียงต่างก็รู้สึกเบื่อหน่าย ความเบื่อหน่ายนี้ทวีขึ้นเรื่อย ๆ” (บทที่ 30) สุดท้ายก๊องติดดีจึงได้เรียนรู้ว่าเงินที่จะใช้เป็นเครื่องมือสำหรับหาความสุขนั้น ต้องเป็นเงินที่ได้จากการทำงานและต้องรู้จักใช้เงินนั้น

ปรัชญานิยายเรื่อง *ก๊องติดดี* ขึ้นต้นว่า “ในแคว้นเวสต์ฟาเลีย ณ ปราสาทของท่านบารอนธุนแดร์-เตน-ทรอค์ยังมีชายหนุ่มคนหนึ่งซึ่งธรรมชาติได้เสกสรรค์ให้เป็นผู้มีอุปนิสัยอ่อนโยนยิ่งนัก” ในบทสุดท้ายเมื่อจะจบเรื่อง ผู้เล่าเล่าว่า “ในบริเวณใกล้เคียงกันนั้น มีนักบวชชาวเดอร์กูรูปหนึ่ง เป็นที่ยอมรับนับถือว่าเป็นนักปราชญ์ผู้ฉลาดที่สุดของตุรกี” ข้อความในตอนปลายของนิยายซึ่งเลือกข้อความเปิดเรื่องนั้นเปิดโลกทัศน์ใหม่สำหรับก๊องติดดี เมื่อปองโกลสเข้าไปถามนักบวชรูปนี้ว่า “เหตุใดสัตว์โลกที่แปลกประหลาดเยี่ยงมนุษย์นี้จึงถูกสร้างขึ้นมา” คำตอบที่ได้รับชี้ให้เห็นว่าคำถามเชิงอภิปรายของปองโกลสนี้เปล่าประโยชน์ ไม่ว่าโลกจะมีแต่สิ่งที่ดีหรือสิ่งเลวร้าย ก็ปวงการจะตั้งคำถามหาเหตุผลอธิบายระเบียบของโลก แทนที่จะแสวงหาคำตอบ สิ่งทีพึงกระทำคือ “จงเงยเงย” (บทที่ 30) เจกเซนหนูในเรื่องของซูลต่าน ที่ไม่เคยมีวิวัฒนาการว่าเรือลำที่จะออกเดินทางไกลนั้นสะดวกสบายหรือไม่ เพราะซูลต่านเจ้าของเรือยอมไม่เคยคำนึงถึงหนูเหล่านั้น นักอภิปรายซึ่งมุ่งแต่จะอธิบายเหตุผลความเป็นไปของโลกคือผู้ตั้งคำถามเข้ากับสิ่งซึ่งไม่เคยได้ตอบกับมนุษย์ ด้วยเห็นว่ามนุษย์ไม่มีค่าควรที่จะใส่ใจ บทเรียนเช่นนี้ชี้แต่ทำให้ทฤษฎีคำสอนของอาจารย์ปองโกลสไม่มีความหมายเท่านั้น ชั้นแต่วิจิกจิกจอนเป็นจุดเริ่มต้นของทฤษฎีนั้นก็เป็นสิ่งเปลืองเปล่า ทักษะของนักบวชชาวเดอร์กูเป็นประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตยิ่งขึ้นเมื่อเอาไปผนวกกับคติที่ได้จากท่านผู้เฒ่าใจดีในละแวกนั้น ท่านผู้นี้ก็แตกต่างจากปองโกลสอีกเช่นกันเพราะเป็นผู้ตัดความอยากรู้อยากเห็น ไม่เพียงแต่ระเบียบของจักรวาลเท่านั้นที่ไม่ควรเสียเวลาพยายามรู้จักเข้าใจ แม้ความเป็นไปในรัฐก็หาควรใส่ใจไม่ “ข้าพพอใจที่ได้ส่งผลไม้ของข้าไปขายที่นั่นเท่านั้น” ความสุขจึงได้จาก “ผล” อันเกิดจากการผลิตของตนในสภาวะที่เป็นอิสระ ขึ้นอยู่แต่กับตนเองไม่ต้องกังวลกับสิ่งใด ความสัมพันธ์กับกิจการสาธารณะจำกัดอยู่เฉพาะการค้าขายซึ่งทำให้ได้ทรัพย์เท่านั้น การดำรงชีวิตด้วยการงานเช่นนี้ไม่จำเป็นต้องกระทำอย่างใหญ่โต แม้เพียงที่ดินผืนเล็ก ๆ ก็สามารรถ ผลิต ให้เกิดเป็น ผล ได้ การงานไม่ใช่การกอบโกยตักตวง คุณค่าของผลผลิตไม่ได้อยู่ที่ความมั่งมี ร่ำรวย ประโยชน์ของการได้ทำงานอยู่ที่สามารรถ “ขจัดสิ่งที่เลวร้ายสามประการให้พ้นจากตัวเรา นั่นคือ

ความเบื่อหน่าย ความขี้และความจำเป็น” (บทที่ 30) ก่อนหน้านี้ไม่นานปัญหาของก้องติดัด มาร์แตงและปองโกลคือ ความเบื่อหน่าย ส่วนความขี้และความจำเป็นคือความทุกข์ที่ต่างคนต่างล้วนประสบมาอย่างโชกโชนยาวนาน การทำงานจึงเป็นสิ่งเดียวที่ให้คุณ เป็นบ่อเกิดแห่งความสุข การได้เรียนรู้คิดตั้งกล่าว ช่วยให้เรื่อง *ก้องติดัด* จบลงด้วยทางออกสำหรับปัญหาและความทุกข์ที่บันทึกส่วนตัวละครมาตลอดทั้งเรื่อง สังคมใหม่ของก้องติดัดเป็นสังคมเล็กๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่าง “เจียบๆ” ต่างจากที่ปราสาท “ฟ้าลั่น” ของท่านบารอนธุนแดร์-เตน-ทรวงค์ สมาชิกในสังคมน้อยๆแห่งนี้ได้ค้นพบระบบระเบียบที่ช่วยให้พวกเขามีเป้าหมาย มีความสุขร่วมกัน เป็นความสุขที่เป็นรูปธรรมจริงจังต่างจากความสุขในนิทานของปราสาทของท่านบารอนธุนแดร์-เตน-ทรวงค์ การทำงานมีอำนาจสร้างสรรค์ทำให้สมาชิกในสังคมแต่ละคนไม่ว่าจะเคยทรงศักดิ์ฐานันดรหรือไม่ต่างก็มีกิจกรรมสามารถทำประโยชน์แก่สมาชิกคนอื่น ๆ “แม้ก๊นเก็งจะอัปลักษณ์ แต่หล่อนก็ทำขนมอร่อยที่สุด ปาแกตต์เย็บปักถักร้อย หญิงชราซักรีดเสื้อผ้า” จนกระทั่งตัวแทนศาสนาลงหลวที่จิโรเฟล “ก็เข้าร่วมทำงานด้วย เขาเป็นช่างไม้ที่ชำนาญมากและกลายเป็นคนมีมารยาทดี” (บทที่ 30) อำนาจสร้างสรรค์ของการทำงานตามความสามารถของแต่ละคนทำให้ “ที่ดินผืนน้อย (...) ได้ผลผลิตมากมาย” (บทที่ 30) ในสังคมนี้อาจไม่มีความเบื่อหน่าย ไม่มีการใช้จ่ายอย่างขาดสติ ไม่มีความทุนทุรายเพราะความปรารถนาทางเพศ ก้องติดัดผู้เป็นหัวหน้าสังคมไม่ปล่อยให้อาจารย์ปองโกลสใช้เพียงด้อยคำสั่งสร้างความผลสูงตงามให้แก่สังคมน้อยๆที่เคยกระทำ ณ ปราสาทของท่านบารอนธุนแดร์-เตน-ทรวงค์

“ท่านกล่าวได้ดีแท้ ทว่าเราควรทำสวนของเรา”

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย